

Alman Diplomat
Joseph Maria von Radowitz'in Nazarından
19. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul,
Osmanlı Diplomasisi ve Padişahları

Veruschka Wagner

Bonn Üniversitesi

Giriş

Joseph Maria von Radowitz, 19. yüzyılın ikinci yarısında birkaç kez İstanbul'da görev yapmış Alman diplomatlardan biridir. Prusya'nın diplomatik hizmetine girdikten sonra Osmanlı İmparatorluğu'na ilk kez 1861 yılında elçilik ataşesi olarak tayin edilmiştir. 1871'de ise maslahatgüzar olarak atanmıştır. Ardından 1882'de İstanbul'a büyükelçi olarak gelmiş ve burada on yıl görev yapmıştır. Radowitz, bu süreçte şark meselesiyle derinden ilgilenmiş, Osmanlı İmparatorluğu'nda, özellikle İstanbul'da geçen olayları yakından takip etmiştir. Radowitz hatıralarında sarayda ve İstanbul'da geçen diplomatik merasimleri, konuşmaları ve önemli vakıaları detaylı bir şekilde tarif eder. Yazdıklarından hem Avrupalı bir diplomatın görevleri hakkında fikir edinmek hem de Alman diplomasisi ve o zamanın diplomatik sahnesinde rol oynayan kişileri hakkında bilgi edinebilmek mümkündür. Dönemin siyasi şartlarının, diplomatik manevralarının ve buna ilişkin bütün aktörlerin anlatımının yanı sıra Radowitz, İstanbul'daki Alman

cemaati ve etkinlikleri hakkında da bilgi verir. Ayrıca, anlatımlarında İstanbul şehrine duyduğu hayranlığı gözlemlemek mümkündür. Bu bildiride Radowitz'in İstanbul görevi esnasında müşahade ettiği ve kaleme aldığı hâliyle dönemin İstanbul'u ve diplomatik ve siyasi gelişmeleri analiz edilecektir. Bunu yaparken yöntem olarak imagoloji ve kaynak olarak hatıratlar ele alınacaktır.

İmagolojiye bir bakış

Seyahatnameler, mektuplar ve anılar gibi metinlerde yazar, gezdiği ülkelerde edindiği izlenimleri okucuya aktarır. Bu tür kaynaklarda aktarılan algıları ve tasvirleri incelemek için imagolojiden (yani imge biliminden) faydalanabiliriz. İmagoloji, komparatistiğinin (yani karşılaştırmalı edebiyat biliminin) alt dalıdır. İmagoloji, Latince 'imaj' veya 'imge' anlamına gelen 'imago' ile aynı kökten gelir ve diğer bir ülkenin veya milletin imgesini inceleyen bir araştırma alanıdır. "Bir kişinin, grubun, ırkın yahut milletin söylemsel (*discursive*) veya zihinsel temsili, ünü" olarak tanımlanır.¹ İmajlar, özellikle karakterolojik yapıyla veya manevî niteliklerle ilgilidir. "Bu nitelikler çoğu zaman, sosyal olgularla bağlantılı ve kolektif ruh hâllerine yansıtılmış, yüklenmiş formlara dönüşür. Belli bir milliyeti, ülkeyi yahut toplumu tasvir ederken kullanılan ifadeler, test edilebilir olgulardan ziyade millî karakterlere yüklediğimiz muhayyel niteliklere dayanır. İmajlar çoğunlukla hâlihazırda klişeleri ve beylik ifadeleri çağırıştırır ve stereotiplerin bir formu olarak düşünülmüştür."² İmajlar, bir halkın veya milletin veya onu temsil eden bir grubun başka bir halk veya millet tarafından dışarıdan bakıldığında nasıl görüldüğünü gösterir. Ayrı gözlemlerden, fikirlerden ve öznel değerlendirmelerden oluşmasından dolayı her bir imaj, karışık bir birleşimdir.³ İmagolojinin araştırma alanı reel, ampirik algılar değil araştırma nesnesi bir

1 Joep Leerssen ve Manfred Beller, *Imagology - The cultural construction and literary representation of national characteristics. A critical survey*, [= Studia Imagologica, 13] (Amsterdam, New York: Rodopi, 2007), s. 342.

2 Leerssen ve Beller, *Imagology*, s. 342-343, alıntı Engin'den alınmıştır. Ertan Engin, "İmagoloji", *Edebiyat Fakültesi Dergisi/Journal of Faculty Letters*, 27 (2012), s. 57-66: 58-59.

3 Peter Boerner, "Das Bild vom anderen Land als Gegenstand literarischer Forschung", *Sprache im technischen Zeitalter*, 56 (1975), s. 313-321: 315.

söylemdir (*discours*). “Bu söylem de yalnızca onu üreten yazara bağlı değildir. Toplumun kolektif hafızasına ilişkin etkiler taşıdığı, başka yazarların başka metinleriyle de bilinçli yahut bilinçsiz etkileşmeler içermektedir. [...] Dolayısıyla millet algısı denilen olgunun, esasen birbirine destek çıkan birbirleriyle alışverişte bulunan [...] söylemlerden oluştuğunu ve birikim hâline, genel bir söyleme vardığını belirtmek yanlış olmayacaktır.”⁴ Bu bakımdan edebiyat eserleri vasıtasıyla üretilen imajların önemi, gerçekliği ne kadar yansıttıklarında değil taşıdıkları algı ve tanıtım kalıplarındadır. Başka bir deyişle; kaynaklarının doğruluğu ve gerçekliğinden daha çok ötekini veya yabancıyı algılama ve tanımlama şekli veya yolu sözkonusudur. Bunun yanı sıra imagoloji, imajların nasıl ve neden ortaya çıkıp gerçekleşebildiklerini inceler.⁵ Ayriyeten, başkasını tanıtırken yani ötekinin imgesini verirken yazar başka bir ülkede bilmediklerini, yabancı gördüklerini, kabul ettiklerini, reddettiklerini veya sadece benimsediklerini⁶ ele almasıyla kendi toplumunun da kimliğini ortaya koyar. Yazar, eserinde kullandığı imgeler ile okuruna kendi toplumunun sosyal, siyasal ve kültürel tablosunu sunar.⁷

İmagoloji sayesinde, Avrupa’da yaygın olan ve zamanla değişime uğrayan Türk ve İstanbul imajlarını takip edebiliriz. Bu imaj, iki ülkenin siyasi ve kültürel ilişkileri ile beraber gelişir.

Osmanlı-Alman ilişkileri

Radowitz, Osmanlı-Alman ilişkilerinde önemli gelişmelerin gerçekleştiği bir dönemde İstanbul’da görev almıştır. Ancak Prusya ve Osmanlı Devleti arasındaki ilk resmi ilişkiler, 18. yüzyılın başlarına kadar gider.⁸ Prusya kralının 1720 senesinde Padişah III. Ahmed

.....

4 Engin, “İmagoloji”, s. 62.

5 Manfred Fischer, “Literarischer Imagologie am Scheideweg. Die Erforschung des ‘Bildes vom anderen Land’ in der Literatur-Komparatistik”, Gunther Bläicher (ed.): *Erstarrtes Denken. Studien zu Klischee, Stereotyp und Vorurteil in englischsprachiger Literatur* (Tübingen: Narr, 1987), s. 55–71: 56.

6 Hugo Dyserinck, “Komparatistische Imagologie jenseits von ‘Werkimmanenz’ und ‘Werktranszendenz’”, *Synthesis*, IX (1982), s. 27–40: 31.

7 Serhat Ulağlı, *İmgebilim “Öteki”nin Bilimine Giriş* (Ankara: Sinemis Yay., 2006), s. 4.

8 Kemal Beydilli, “Prusya”, *TDVİA*, 34 (2007), s. 354–358: 357.

ve Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'ya gönderdiği mektuplar en eski belgelerdir.⁹ İki ülke arasındaki ilişkilerin dönüm noktasını 1740 senesinde tahta çıkan Büyük (II.) Friedrich'in Osmanlı Devleti'yle ittifak kurma çabaları oluşturmaktadır. 1790'da iki ülke arasındaki ittifak antlaşması, Osmanlı Devleti'nin bir Hristiyan devletiyle karşılıklı olarak imzaladığı ilk ittifak antlaşmasıdır.¹⁰ Napolyon'un Mısır seferi (1798–1801) ve 1820'lerin sonlarında yaşanan olumsuzluklar Osmanlı Devleti açısından Prusya'nın önemini daha da arttırmıştır. Bu bağlamda Sultan II. Mahmud modern bir ordu meydana getirmek için Prusya'dan yardım istemiştir.¹¹ Bir süre sonra Osmanlı ordusu- nu ıslah etmek üzere ileride Almanya'nın Genel Kurmay Başkanı olacak Yüzbaşı Helmuth von Moltke (1835–1839) başkanlığında bir heyet İstanbul'a gelmiştir.¹² Moltke, Osmanlı ülkesini ekonomik ve siyasi açıdan da inceleyerek Almanya'nın ilgisini çekmeye çalış- mıştır.¹³ Fakat Prusya'nın önünde "Alman Birliğini kurmak" gibi zor bir amaç olduğundan Osmanlı Devleti'yle ilişkilerin fazla gelişmesi beklenemezdi.¹⁴ Türk-Alman ilişkileri açısından dönüm noktası II. Wilhelm'in 1888 yılında Alman İmparatoru olmasıdır. II. Wilhelm, Alman Dışişleri Bakanı Bismarck'ın başka devletlerle çatışmamak için takip ettiği dikkat ve ihtiyat politikasını terk ederek enerjik ve emperyalist bir politika izlemeye başlamıştır.¹⁵ Türk-Alman ilişkile- rinin güçlenmesinde hiç şüphesiz II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne yaptığı ziyaretler önemli bir yer tutar. Bunların ilki II. Wilhelm'in

.....

9 Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1985), s. 1–3.

10 Beydilli, *Osmanlı-Prusya İttifakı*, s. 37 ve s. 67

11 Murat Özyüksel, "Abdülhamid Devrinde Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi", Mehmet Metin Hülagü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan (ed.), *Devri Hamid Sultan II. Abdülhamid*, c. 3, Kayseri 2011, s. 289–332: 292.

12 Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi* (çev. Fahri Çeliker) (Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı, 1985), s. 9–15.

13 İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), s. 47–48.

14 Özyüksel, "Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi", s. 292.

15 Rifat Önsoy, *Türkiye'deki Almanya 1914–1918 (Almanya'nın Türkiye'deki Kültürel Etkinliği ve Robert Bosch)* (Atlas Yayınları, Ankara 2004), s. 10; François Georgeon, *Sultan Abdülhamid* (çev. Ali Berktaş), (İstanbul: Homer Kitabevi, 2006), s. 392.

tahta çıkışından bir sene sonra gerçekleştirildi.¹⁶ 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı-Alman ilişkilerinde önemli roller oynayan II. Wilhelm ve Bismark'tan Radowitz de ayrıntılı bir şekilde bahseder.

Kaynak Olarak Hatırât

Bir ülkenin diplomatik ilişkilerini araştırmak için farklı kaynaklar ele alınabilir. Osmanlı diplomasi üzerinde yapılan araştırmalarda arşiv kaynakları, yazmalar ve seyahatname türündeki orijinal nitelikteki kaynakların yanı sıra hatırâtlar da kullanılmaktadır.¹⁷ Hatırât, bir janrı yani edebiyat türü olarak birkaç önemli karakteristiğe sahiptir. Hatırâtlar (veya anılar) otobiyografiler ile beraber ben anlatımı olarak aynı kategoriye girer, hatta bazen onların alt veya yan kategorisi olarak görülür. Otobiyografide tüm hayat anlatılırken hatırâtta yazar, kendi kişiliğini ve sosyal gelişimini ön plana çıkartmadan yaşadığı bir dönemi veya olayı aktarır. Bundan dolayı hatırâtlar başlangıcı ve sonu olan lineer bir anlatımdır. Bir özelliği de yazarın anlatılmaya değer gördüğü olayların (çok) sonradan ve kronolojik bir şekilde yazıya dökülmesidir. Bunu yaparken “hatıra sahibin intiba, duygu ve sübjektif yorumları üsluba da tesir eden edebi bir dille anlatılır”¹⁸ yani anlatım tarzı sübjektif bir bakış açısından ve duygularına dayalı gerçekleşebilir. Hatırâtın, otobiyografi gibi kurgu olmaması ve gerçekleri aktarması iddiasına karşı yazarın özel algısı durmaktadır. Bu yüzden, bu iki edebiyat türü bilimsel bir bakış açısından özel bir konumda bulunmaktadır. Genel olarak gerçeği yansıtan metinler olarak kabul görürlerse de kurgusal unsurları içerebilirler. Yazarın sadece sübjektif bir açıdan olayları anlatması değil aynı zamanda gördüklerini, yaşadıklarını yıllar sonra yazıya dökmesi ve bu süre içerisinde bakış açısının değişebilmesi eleştiriye yol açabilir. Bütün bunlar, Radowitz'in anılarında aktardığı diplomatik ilişkileri ve İstanbul imajını incelerken dikkate alınmalıdır.

.....

16 Önsoy, s. 16.

17 Kaynaklara genel bir bakış için bakınız Mehmet Alaaddin Yalçinkaya, “Kuruluştan Tanzimat’a Osmanlı Diploması Tarihi Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, s. 423–489.

18 M. Orhan Okay, “Hâtırat”, *TDVİA*, 16 (1997), s. 445–449: 445.

Radowitz'in Hatırâtı

Hayatının büyük kısmını diplomatik görevde ve farklı ülkelerde geçiren Alman diplomat Joseph Maria von Radowitz'in (1839–1912) yazdığı hatırât, Osmanlı diplomasisi ve İstanbul'da geçen diplomatik ve siyasi olaylardan dolayı kayda değer bir kaynaktır. Radowitz, 19. yüzyılın ikinci yarısında birkaç kez İstanbul'da görev yapmış ve bu süre zarfında üç Padişah ile tanışmıştır. Padişahlar ile karşılaşmalarını, İstanbul'daki siyasi olayları ve görev esnasında müşahade ettiği gelişmeleri anılarında kaleme almıştır. Radowitz'in hatırâtı hakkında 1926 yılında çıkmış bir haber yazısı bize eseri şöyle anlatır:

“Bize, bir tür sevimli ve esprili konuşan bir kimse, birçok siyasi sırdan haberdar olan yüksek yetenekli bir devlet adamı, düşmanlarına da adil davranan deneyimli bir kişi konuşuyor. İki ciltlik kitap çok düzgün bir tarzda yazılmıştır. Asla sıkıcı değildir ve tarih araştırmaları için önemli bir kaynak olacaktır.”

Radowitz, kendi hayatı ve diplomatik kariyeri esnasında farklı ülkelerde yaşadığı olayları, anılarında iyi bir üslupta ele alır. Radowitz 1912 yılında öldüğünde 1890 yılına kadar anılarının sadece el yazmasını bitirmiştir. Bu yazmanın iki nüshası bulunmaktadır. Birisini Radowitz kendisi yazmış diğerini başkasına yazdırıp üzerine düzeltmeler yapmıştır. İlk başta anılarını sadece kendi ailesinin sonraki nesillerine bir hatıra bırakmak için yazmayı düşünmüştü, ama ilerleyen zamanlarda daha büyük bir kitleye hitap etmeyi hedeflemiştir.¹⁹ Anıları; günlüklerine, yazışmalarına (özellikle annesiyle olanlarına) ve gazete makalelerine dayanır. Ölümünden sonra 1925 yılında ailesinin isteği üzerine ve biraz kısaltılmış olarak *Büyükelçi Joseph Maria von Radowitz'in Hayatına Dair Notları ve Anıları* (“*Aufzeichnungen und Erinnerungen aus dem Leben des Botschafters Joseph Maria von Radowitz*”) başlığı altında tarihçi Hajo Holborn²⁰ tarafından

.....

19 Joseph Maria von Radowitz: *Aufzeichnungen und Erinnerungen des Botschafters Joseph Maria von Radowitz*, Hajo Holborn (ed.) (Berlin/Leipzig: Deutsche Verlags-Anstalt Stuttgart, 1925), önsöz.

20 Holborn, kendi “Deutschland und die Türkei” [“Almanya ve Türkiye”] başlığı altında 1926 yılında çıkan kitabında, Bismarck'ın Türkiye politikasını inceler ve Bağdat demiryolu'nun başlangıç tarihini anlatır.

yayınlanmıştır. Bunlar iki ciltten oluşur. İlk cildi 1839–1877 ikinci cildi ise 1878–1890 yılları arasındaki anılarını kapsar.²¹ Anıları tüm hayatını temsil etmese de İstanbul’da başlayan siyasi ve diplomatik faaliyetlerinin tutarlı bir tanımını sağlar. İki cilt toplam 25 bölümden oluşmaktadır ve diplomatik görevlerine göre tasniflenmiştir. İlk cildin ilk iki bölümü; gençliğini, eğitimi ve ilk çalışma deneyimini konu olarak ele alırken üçüncü bölüm, 1861–1862 yılları arasında İstanbul’daki ilk ikâmetinin izlenimlerine ayrılıyor. On birinci bölümde 1871’den 1872’ye kadar olan yıllardaki İstanbul’a ikinci kez gelişine odaklanıyor. İkinci ciltteki 21–24 bölümleri, İstanbul’da üçüncü ve on yıl süren son kalış anılarını içeriyor.

Inhalt des zweiten Bandes

XVI. Kapitel. Der Berliner Kongreß 1878.....	I
XVII. Kapitel. Nach dem Kongresse 1878	65
XVIII. Kapitel. Auswärtiges Amt, das Bündnis mit Oesterreich-Ungarn 1879	82
XIX. Kapitel. Auswärtiges Amt. Mission nach Paris 1880	114
XX. Kapitel. Athen, Berlin 1880 – 1882	157
XXI. Kapitel. Botschafter in Konstantinopel 1882 – 1883	208
XXII. Kapitel. Konstantinopel 1884 – 1885	238
XXIII. Kapitel. Konstantinopel 1886 – 1887	261
XXIV. Kapitel. Konstantinopel 1888 – 1889	279
XXV. Kapitel. Die Bismarck-Krise 1890	311

Radowitz’in hatıratının ilk cildinin içeriği

1926 yılında aynı editör, Radowitz’in ailesinin isteği üzerine *Doğu Asya’dan Mektuplar* (“*Briefe aus Ostasien*”) başlığı altında Radowitz’in Asya’da bulunduğu zaman diliminde annesiyle olan mektuplaşmalarını bir kitap şeklinde yayınlamıştır. Editörün bir notuna göre Radowitz’in kendisi mektuplarının olduğu gibi yayınlanmasını istemişti.²²

.....

21 Radowitz: *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, iki cilt. Online erişimi için bınız <http://www.ub.uni-koeln.de/cdm/ref/collection/dirksen/id/477497> and www.ub.uni-koeln.de/cdm/compoundobject/collection/dirksen/id/477852/rec/2 (7 Ağustos 2019).

22 Radowitz, Çin ve Japonya seyahatleri sırasında Trieste, İskenderiye, Kızıl Deniz,

Radowitz'in Kariyeri

II. Wilhelm, Bismarck, Alexander von Humbold, I. Abdülmecid, Abdülaziz, II. Abdülhamid gibi önemli şahıslar ile tanışmış olan Joseph Maria von Radowitz (Jr.), 19 Mayıs 1839'te Frankfurt'da doğmuş, 15 Ocak 1912'de Berlin'de vefat etmiş ve 1850'de IV. Frederick Wilhelm hizmetinde görev yapmış Prusya generali ve politikacı Joseph Maria von Radowitz'in (1797–1853) oğludur. Ailesinin yüksek itibarı ve siyasi bağları, Radowitz'in eğitimini (Bonn ve Berlin'de hukuk okumuştur) bitirdikten sonra yirmili yaşlarının ortalarında Prusya diplomatik hizmetine katılmasına yardımcı olmuştur. Kariyeri boyunca Radowitz; Çin, Japonya, Fas, Yunanistan, Fransa, İspanya ve Romanya gibi birçok farklı ülkede kalmış ve birçok siyasi kişilikle tanışmıştır. 1860'da Prusya devlet hizmetine girmiştir. Prusya'nın diplomatik hizmetine girdikten sonra Osmanlı İmparatorluğu'na ilk kez 1861 yılında elçilik ataşesi olarak tayin edilmiştir. Bir sonraki yıl Çin ve Japonya'ya ataşe olarak gönderilmiş ve 1864'te Şanghay'da Başkonsolosluk görevi yürütmüştür.

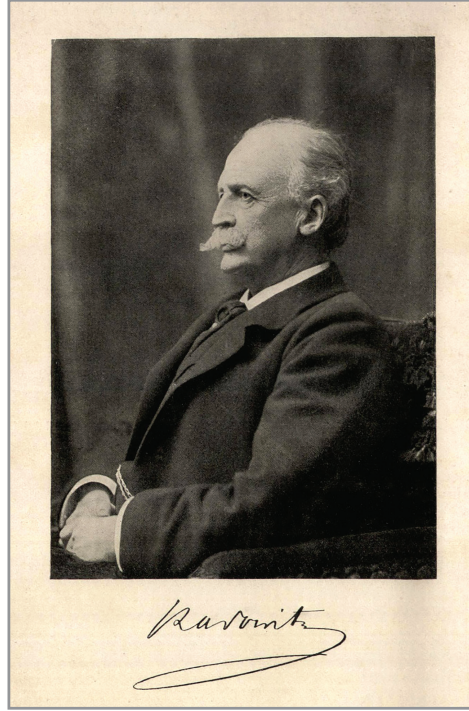
Avrupa'ya döndükten sonra 1865 yılında Paris Büyükelçiliği'ne tayin edilmiştir. Alman savaşında Prens Friedrich Karl Nikolaus von Preußen'in "Ordonnanzoffizier'i" yani emir subayıdır ve daha sonra Münih'teki Prusya Büyükelçiliği'ne gelmiştir. 1870 yılında Bükreş'te Kuzey Alman Konfederasyonu Başkonsolosu ve aynı zamanda Avrupa Tuna Komisyonu Üyesi görevini yürütmüştür. 1871'de ise maslahatgüzar (*Chargé d'Affaires*) olarak atanmış ve tekrar İstanbul'a dönmüştür. Sonra Berlin'deki Federal Dışişleri Bakanlığı'na, Doğu işlerinden sorumlu olan kişi olarak gitmiştir. 1874 yılında Atina'da elçi olarak atanmasına rağmen Federal Dışişleri Bakanlığı'nda kalmıştır. 1875 yılında Petersburg'a hasta olan Alman Büyükelçisi'nin temsilcisi olarak gönderilmiştir.²³ Radowitz, 6 Kasım 1879'dan 17 Kasım 1879'a

.....

Hint Okyanusu, Malakka Boğazı, Singapur, Kanton, Şanghay, Hong Kong, Macao, Yokohama, Edo, Pekin ve Marsilya'dan geçmiştir ve 27 Haziran 1862 ve 16 Subat 1865 arasında annesine yazdığı toplam 63 mektupta gördüklerini ve yaşadıklarını aktarır.

23 Oradaki görevi "misyon Radowitz" olarak biliniyor ve Radowitz'in görevi ve amacı tarihçiler tarafından hala tartışılmaktadır. Radowitz'in anlatımlarına göre Bismarck özel görev bildirmeden Rusya ile olan iyi bağlantıları sürdürmek için

19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA
İSTANBUL, OSMANLI DİPLOMASİSİ VE PADİŞAHLARI

Joseph Maria von Radowitz

kadar Federal Dışişleri Bakanlığı'nda Dışişleri Bakanı Vekili olarak görev almıştır. 1880 yazında Paris'teki elçiliği özel bir görev kapsamında yönetmiştir. Ardından 1882'de İstanbul'a büyükelçi olarak gelmiş ve burada on yıl görev yapmıştır. 1892'de Madrid'deki Alman İmparatorluğu'nun Büyükelçisi olarak atanmıştır. 1906'da Algeciras Konferansı'nda Alman İmparatorluğu'nu (*Deutsches Reich*) temsil etmiştir. İkinci kez İstanbul'a gelişinden önce 1868 yılında Rus asıllı

.....

kendisini Rusya'ya göndermiştir. Bazı tarihçiler, Radowitz'in gizli bir görev ile gittiğini ve tartışılan konu Balkanların bölünmesi olduğunu tahmin ediyorlar. Bir kısmı da, Almanya ve Fransa arasında olası bir savaşta Rusya'nın tutumu konuşulduğunu iddia ediyor. Bu konuyla ve farklı yorumlar için bakınız örneğin Winfried Baumgart, "Bismarcks Außenpolitik. Einige grundsätzliche Bemerkungen", Rainer F. Schmidt (ed.), *Deutschland und Europa: Außenpolitische Grundlinien zwischen Reichsgründung und Erstem Weltkrieg* (Stuttgart: Franz Steiner, 2004), s. 10–20, Andreas Hillgruber, *Bismarcks Außenpolitik* (Freiburg: Rombach, 1972) ve James Stone, "The Radowitz Mission: A Study in Bismarckian Foreign Policy", *Militärgeschichtliche Zeitschrift*, 51/1 (1992), s. 47–71.

Nadjeschda Iwanowna von Ozerow (1840–1912) ile evlenmiştir. Çiftin altı çocuğu vardır. İki oğlu kendisi gibi diplomat olmuş, sonrasında birkaç görev daha yerine getirip diplomatik kariyerini bitirmiştir.

Radowitz'in İstanbul'a İlk Gelişi (1861–1862)²⁴

Radowitz, 1861'de İstanbul'da görev yapan Prusya elçisi Kont Robert von der Goltz'ün özellikle Radowitz'in gelmesini talep etmesi üzerine diplomatik kariyerine İstanbul'da büyükelçilik ataşesi olarak başlamıştır. Von der Goltz de Radowitz gibi Bonn'da okumuş ve aynı öğrenci birliğine – Corps Borussia Bonn – üyesi olmuştur. Başka devlet adamları ve prensler dışında Bismarck ve hatta II. Wilhelm de aynı birliğin üyeleriydi. Bu birlikler, kariyeri aşırı derecede etkileyen önemli bağlantıların kurulduğu yerler olur. 1861 yılı Mart ayının ortasında Berlin'den Paris üzerinden Marsilya'ya ve oradan deniz yoluyla “dünyaya yolculuğuna” başlamıştır ve 1 Nisan'da İstanbul'a varmıştır. Güneş doğarken İstanbul'a vardığında, karşısında bulunduğu şehir manzarası tüm beklentilerini aşmıştı. Orada yaşadığı ilk izlenimi bir rüyaya benzetip hiç unutamadığını yazar. O zamanlar, İstanbul'da henüz bir Alman Konsolosluğu binası mevcut değildi. Ancak Almanya'yı oluşturan farklı prenslikler Otto von Bismarck tarafından birleştirildikten sonra ilk 1870'lerde inşa edilecektir. Daha önce Prusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki diplomatik ilişkiler, Prusya Kralı II. Ferdinand tarafından 18. yüzyılın ortalarında İstanbul'da ilk Prusya büyükelçisi atanarak²⁵ düzenlenmiştir.²⁶ Radowitz İstanbul'a geldiğinde Prusya heyetinin ikametgahı hâlâ Pera'daydı ve kendisi diğer milletlerin elçilik binalarına göre elçilik binasının basit kaldığını belirtir. İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın Bab-ı Ali'de hâkim bir durumda bulunmalarını Kırım Savaşı'nın (1853–1856) sonucunun bir etkisi olarak yorumlar.

.....

24 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt I, III. Bölüm, s. 34–44.

Radowitz, İstanbul'dan 1861 yılın sonunda ayrılmış ancak Almanya'ya Ocak 1862'de varmış.

25 Karl Adolf von Rexin, 1756–1765.

26 Osmanlı-Prusya ilişkilerine dair bilgiler için örneğin bakınız Beydilli, “Prusya”, s. 354–358.

16 Nisan'da Dolmabahçe Sarayı'nda bir tiyatro gösterisi ve hoş geldiniz mâhiyetindeki akşam yemeğinde Radowitz, Sultan Abdülmecid (1839–1861) ile tanıştırılmıştır. Bunu “Sultanın sarayının ihtişamı ile ilk karşılaşmamın bende bıraktığı fantastik izlenimi canlı bir şekilde hatırlıyorum”, diye ifade eder.²⁷ Anılarında yazdığına göre, Sultan'ı sarayından daha az etkileyici bulmuştur. Orada bulunan Sadrazam Mehmed Emin Paşa²⁸ ve Serasker Rıza Paşa'dan²⁹ bahsedip bu iki kişinin Sultan'ın ölümüne kadar süren önemini vurgular. Her ne kadar beklense de iki ay sonra 25 Haziran'da³⁰ vefat eden padişahın ölümü Radowitz tarafından açıklandığı gibi âni olmuştur. Kendisi, “Haberî Büyükdere'de Abdülaziz'in cülûsunu kutlayan top seslerinden aldık” ve Abdülmecid'in altında “modern Türkiye en önemli dönemlerinden geçmektedir” diye yazar.³¹

Radowitz'in aktardığı üzere “güçlü ama kaba ve yabancı düşmanı” olduğunu söylenen Sultan Abdülaziz zamanında imparatorluk bir değişime uğramıştır. Yabancı diplomatlar, başlangıçta sultanın kendisi tarafından göz ardı edilmekten şikâyet etmişlerdir ki o zamanın en yetki sahibi pozisyonunda zaten sadrazam Ali Paşa bulunmaktadır. Daha sonraki dönemlere kıyasla sadrazamlar Bab-ı Ali'deki işlerini “geleneklere ya da kendi çıkarlarına göre kontrol etmişlerdir.”³² Daha sonra anılarında Radowitz, son temsilcisi Ali Paşa'nın ölümüyle bu etkili geleneğin sona erdiğini belirtmiştir.³³

Ağustos ayında, Sultan'ı cülûsu dolayısıyla onu tebrik etmek için Berlin'den olağanüstü bir heyet gelmişti. Bu sebeple saray'daki etkinliklerin ve şenliklerin de sayısı artmıştı. Radowitz 18 Aralık'ta İstanbul'dan Atina'ya gidip oradan Berlin'e geri dönmüştür.

.....

27 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt. I, s. 39.

28 Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa (1813–1871) Sultan Abdülmecid zamanında üç kez (1854, 1859 ve 1860/1861) sadrazamlık yapmıştır. Ayrıntı bilgi için bakınız Sinan Kuneralp, *Son dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839–1922)*, Prosopografik Rehber (İstanbul: ISIS Press, 1999), s. 1.

29 Hasan Rıza Paşa (1809–1877) 1843 ve 1876 arasında sekiz kez seraskerlik yapmıştır. Kuneralp, *Son dönem Osmanlı*, s. XIX.

30 Eserde yanlışlıkla 1862 olarak geçiyor (Cilt I, s. 40).

31 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt I, s. 40.

32 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt I, s. 40.

33 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt I, s. 238.

Radowitz'in İstanbul'a İkinci Gelişi (1871–1872)³⁴

1862'de Berlin'e döndükten sonra Radowitz, Çin ve Japonya'ya elçilik sekreteri olarak gitmiş ve 1865'ten itibaren Paris'teki Prusya elçiliğinde çalışmıştır. Prusya Prensi Frederick Charles'in emri altında 1866 Savaşı'nda³⁵ mücadele ettikten sonra 1867 yılında Münih elçiliğine atanmıştır.³⁶ 1870 yılında Bükreş Başkonsolosu olarak görevlendirilmeden önce Kasım 1868'de Almanya'da saygın bir Rus ailesinin kızı Nadine Ozerow ile evlenmiştir. Radowitz, 1871 yılı sonunda İstanbul'a tekrar gitmek için talimat almaktan memnun olmuştur. İstanbul'a ilk gelişinden on yıl sonra bu kez maslahatgüzarlık (*Chargé d'Affaires*) görevine atanarak Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentine ikinci kez gelme fırsatı bulmuştur. Radowitz'in ilk belirlediği şey, on yıl önce ilk kalışına kıyasla Alman delegasyonunun üye sayısının artmasıydı.³⁷ Bu arada Alman heyetinin eskiden kaldığı konak yıkıldıktan sonra Pera Caddesi'ndeki "güzel büyük bir eve" taşınmıştı. Alman İmparatorluğu aynı yıl kurulduğundan³⁸ ve hükümet bir elçilik kurmaya karar verdiğinden İstanbul'daki heyet, eski konağın bulunduğu arazide yeni bir bina yaptırtmayı düşünüyordu. Ancak Radowitz bu alanı yeterli ve uygun görmemiştir. Bu yüzden Berlin'den yeni bir mülk aramak için daha fazla zaman istemiştir. Sonunda heyet, Taksim'de Radowitz'in "elçiliğimiz için mümkün olan en güzel, en prestijli ve en uygun yer" olarak nitelendirdiği bir arazi

.....

34 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt 1, XI. Bölüm, s. 235–251.

35 Avusturya-Prusya Savaşı ile ilgili Almanca kaynaklar Winfried Baumgart, "Bismarck und der deutsche Krieg 1866 im Lichte der Edition von Band 7 der 'Auswärtigen Politik Preußens'", *Historische Mitteilungen*, 20 (2007), s. 93–115; Klaus-Jürgen Bremm, 1866. *Bismarcks Krieg gegen die Habsburger*, (Darmstadt: Theiss, 2016).

36 Hans-Christof Kraus, "Radowitz, Joseph Maria von, Diplomat", Rudolf Vierhaus (ed.), *Deutsche Biographische Enzyklopädie* (München: K. G. Saur, 2007), s. 152.

37 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt I, s. 236.

38 Almanya'nın o dönemin dış politikası ile ilgili Almanca kaynaklar için bakınız Armin Kössler, *Aktionsfeld Osmanisches Reich. Die Wirtschaftsinteressen des Deutschen Kaiserreiches in der Türkei 1871–1908* (New York: Arno Press, 1981); Gregor Schöllgen, *Imperialismus und Gleichgewicht. Deutschland, England und die orientalische Frage 1871–1914* (Münih: Oldenbourg, 1984); Karl Helfferich, *Die deutsche Türkenpolitik* (Berlin: Vossische Buchhandlung, 1921).

19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA
İSTANBUL, OSMANLI DİPLOMASİSİ VE PADİŞAHLARI

İstanbul'daki Alman Büyükelçilik binası, bugünkü Konsolosluk

bulmuştur.³⁹ İstanbul ve Berlin'deki tüm zorlukların üstesinden gelip araziye satın almak ve nihayet binanın inşaatına başlamak uzun zaman almıştır. O zaman yapılan bina bugün hala bildiğimiz Alman konsolosluk binasıdır.

Radowitz, o sırada 1864'ten 1877'ye kadar İstanbul'da Rus Büyükelçisi olan Kont Nikolay Pavloviç Ignatyev'in yönetiminde olan Rusya'yı lider güç olarak görmüştür. Anılarında, Ignatyev ve Rus diplomat ve devlet adamı Aleksander Gorçakov'un faaliyetlerinin 1877-1878 Rus-Türk Savaşı'yla sonuçlandığını iddia eder.⁴⁰

On yıl önce Radowitz'in İstanbul'da ilk kalışında tanıştırıldığı Abdülaziz (1861-1876) ikinci gelişinde hâlâ sultandı ve yeni bitirilmiş Çırağan Sarayı'na taşınmıştı. Radowitz, Abdülaziz'in 1867'deki

.....

39 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt I, s. 236.

40 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt I, s. 238. Osmanlı-Rus Savaşı ile ilgili bakınız Ian Drury, *The Russo-Turkish War 1877* (London: Osprey Publishing, 2012); M. Hakan Yavuz ve Peter Sluglett (ed.), *War and Diplomacy: The Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin* (Salt Lake City: University of Utah Press, 2012).

Avrupa yolculuğundan bahseder.⁴¹ Bu yolculuğu sırasında Prusya Kralı I. Wilhelm tarafından da karşılandığını anlatır.

Sultan Abdülaziz, ordu ve donanmanın genişletilmesinde önemli bir rol oynamış olsa da Radowitz'e göre halefinin daha sonra bundan pek yararlanmaması ve zırhlı filonun "işe yaramaz" hâle gelmesinden ötürü Abdülaziz'in suçlanamayacağını belirtir.⁴² Radowitz'in Almanya'dan çok sayıda üst düzey ziyaretçisi olduğu için Sultan'ı İstanbul'daki diğer diplomatlardan daha sık görme şansı vardı ve yazılarında da söylediği gibi özel ilgisinden memnun oluyordu. Radowitz, padişahın yanı sıra Ali Paşa'nın halefi Sadrazam Mahmud Nedim Paşa⁴³ ve Hariciye Nazırı Server Paşa⁴⁴ ile de bir araya gelmiştir. Radowitz'e göre her ikisi de Rus Büyükelçisi Ignatyev'in etkisi altında kalmıştır. 1872'de Mahmud Nedim Paşa'nın yerine, "Türkiye'nin reformcusu" olarak adlandırılan Midhat Paşa getirilmiştir.⁴⁵

Radowitz'in başka bir görevi de demiryolu meseleleriyle ilgiliydi. Berlin'in düzenlemelerine karşı çıkan Bükreş'e baskı uygulamak için Bab-ı Ali ile olan bağlantılarını kullanmıştır. Sonunda, Alman demiryolu şirketi ile bir anlaşma yapılmıştır.⁴⁷

Radowitz, bazı siyasi olaylara ve gelişmelere katılımını ve etkisini yazmasına rağmen kendisi hakkında şunları söyledi: "O zamanki

.....

41 Abdülaziz'in Avrupa seyahati için örneğin bakınız İbrahim Şirin, *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, (Ankara: Lotus, 2009), s. 237–238, ve Cemal Kutay: *Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati* (İstanbul: Phoenix, 2012).

42 Cilt. I, s. 240.

43 Mahmud Nedim Paşa (1818–1883) farklı görevlerde yer alan Osmanlı devlet adamıydı ve iki kez sadrazamlığa getirilmiştir. Bakınız Kunalp, *Son Dönem Osmanlı*, s. 89.

44 Server Pasha (1821–1886) Osmanlı devlet adamıydı ve farklı görevler gördü. Hariciye nazırlığı, dahiliye nazırlığı ve adliye nazırlığı görevlerinde bulunmuştur. Bakınız Kunalp, *Son Dönem Osmanlı*, s. 120.

45 (Ahmed Şefik) Midhat Paşa (1822–1884) iki kez sadrazamlığa getirilmiştir. Bakınız Kunalp, *Son Dönem Osmanlı*, s. 58. Hayatının detaylı anlatımı için bakınız Ali Haydar Midhat, *The Life of Midhat Pasha* (Londra: John Murray, 1903).

46 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt I, s. 240.

47 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt I, s. 241.

bütün diğer Şark siyasetçilerini ilgilendiren konularda benim pozisyonum bir katılımcıdan çok bir gözlemciydi.”⁴⁸

Yukarıda bahsettiğimiz önemli ziyaretçilerden birisi de Sultan Abdülaziz’in “Napolyon’un yenildiği” olarak adlandırılan Prusya Prensi Frederick Charles (1828–1885)’tır. Prens Frederick Charles, Prusya liderliğindeki Alman Devletleri koalisyonu ile III. Napolyon’un ikinci Fransız İmparatorluğu arasındaki Fransız-Prusya Savaşı’nda (1870–1871) ikinci ordunun komutanıydı. Savaş, Avrupa kıtasındaki Fransız hegemonyasının sonunu getirmiş ve bir Alman birleşmesiyle sonuçlanmıştır.⁴⁹ “Sultanın ilk karşılaması ilginçti” diye yazar Radowitz. “(Sultan) (Frederick Charles’ı) kendisi karşılamak için o zaman hâlâ oturduğu Dolmabahçe Sarayı’nın merdivenlerinden aşağı inerken nefes nefese kalmıştı”. Sultan, prensimiz ile beraber basamaklardan tekrar yukarıya çıkarken astımından dolayı çok ağır nefes alabiliyordu ve dinlenmek için oturdu. “Kısa bir moladan sonra Abdülaziz birden ayağı kalkıp prensin yanına geçti ve omuzlarını ve bağrını pohpohlayıp pek memnun bir yüz ifadesiyle birkaç kez ‘pek iyi, pek iyi’ dedikten sonra tekrar yerine geri oturdu. Şaşırmış olan prence Server Paşa’nın yardımıyla: bu (hareket), Fransızları tamamen yendiği için (sultanın) mutluluğunun bir ifadesiydi. Böyle bir kahramanla tanıştığı için mutluluk duyuyor”, demiştir.⁵⁰

Bir yıl sonra Radowitz Berlin’e döndü ve orada 1872’den itibaren Dışişleri Bakanlığı’nda Şark İşleri Bölümü’ne başkanlık etmiştir. Görevinden ayrılmadan önce İstanbul’daki etkileyici bir etkinlik olarak padişahın cülusunun yıldönümü kutlamasını da hatıratında anlatır: Ziyafeti, Sadrazam Mahmud Nedim Paşa’nın “Boğazın en güzel noktalarında bulunan bahçesinde ayarlamıştı. Açık havada bir çadırın altında yemekler yenildi. Bu, sarı ipekten ve altın nakışlı yapılmış ölçsüz değerli çadır, ihtişam ve zenginliğin eşsiz bir yansımasıydı ve ilk olarak Sultan Selim ve sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından kullanılmıştı. 140 kişi sığabildi. (Sultan’a ait olan) Bütün sofrta takımı ağır gümüşten,

.....

48 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt I, s. 241.

49 Bu konuyla ilgili örneğin bakınız Michael Howard, *The Franco-Prussian War: The German Invasion of France 1870–1871* (Londra: Routledge, 1991).

50 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt I, s. 247.

tatlı tabakları ve çatal bıçak takımı saf altın(dan ibaretti). Bin bir gece (masallarındaki) gibiydi!”⁵¹

Radowitz’in İstanbul’a Üçüncü Gelişi (1882–1889)⁵²

Radowitz 1882 yılında üçüncü ve son kez İstanbul’a tayin edilmiştir. Geldiğinde Alman büyükelçiliği yeni elçilik binasında yer alıyordu.⁵³ Elçiliğin yanı sıra, Pera’da Başkonsolos August Christian Feigel’in yönettiği bir Alman Başkonsolosluğu da vardı.⁵⁴ Radowitz, İstanbul’daki Alman toplumunun o dönemde iki bin kişi kadar olduğunu ve bir Alman Okulu, Alman hastanesi ve “Teutonia kulübü” yanı sıra bir Alman ustalar topluluğunun da bulunduğunu not eder.⁵⁵

Anılarında, İstanbul’da tanıştığı birçok yabancı diplomatı anlatır: Ama diğerleri arasında İran büyükelçisi Muhsin Han, İtalyan Kont Luigi Corti ve Avusturya elçisi Baronvon Calice’den özellikle bahsetmiştir. İngiliz Büyükelçisi Lord Dufferin ve eşi, o dönemde İstanbul’daki topluluğun en popüler kişileri arasındadır. Sultan II. Abdülhamid (h. 1876–1808), Radowitz’in anılarında açıkladığı üzere tüm İngiliz büyükelçilerine karşı güvensizlik hissettiği gibi Dufferin’e karşı da belirli bir güvensizlik hissetmiştir. Ona göre, Dufferin’in Mısır’daki reformlara yönelik girişimleri, Sultan’ın egemenliğine müdahale olarak görmesine bir sebep olabilir.⁵⁶

Radowitz’in, sultan ile ilk resmi görüşmesi, birkaç kez ertelendikten sonra 14 Kasım’da gerçekleştirilmiştir. Anlattığı üzere padişah, ilk kez huzuruna kabul ettiği bir kişi tarafından hayatının tehlikeye sokulacağı kehanetinden korktuğunu yazar. Bu kaderden kaçınmak için sultan, ilk belirlenen tarihte yakından tanımadığı bir

.....

51 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt I, s. 244–245.

52 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, Bölüm XXI.–XXIV, s. 208–310). Radowitz’in görevi 1892 yılında sona ermiştir de hatıratında 1882 ve 1889 arası dönemi anlatır.

53 Radowitz’in İstanbul’a varış ve göreve başlamasıyla ilgili bakınız BOA, I.HR 287/17973 ve I.HR 287/17974.

54 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, s. 211.

55 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, s. 213.

56 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, s. 217.

kişiyi asla huzuruna kabul etmemeyi, ancak bir veya birkaç kez tarihi iptal ettikten ve erteledikten sonra kabul etmeyi tercih etmektedir. Bu, Radowitz'in belirttiği gibi sultan hakkındaki rivayetlerden biriydi ve II. Abdülhamid ile tanışma hevesinin artmasına neden olmuştu.⁵⁷ Abdülmecid ve Abdülaziz'den sonra, II. Abdülhamid, Radowitz'in tanışacağı üçüncü sultan olmuştur. Resmi bir törenden sonra kısa bir konuşma için kalmıştı. "Abdülhamid ile bu ilk resmi görüşmeden sonra kendisi hakkında bir fikir edinememiştım", diye yazar. Bir sonraki görüşmede bir ziyafet esnasında Sultan'ın yanında yer alan Radowitz, Sultan ile olan konuşmasında çeviri yapan Münir Bey'i de anlatır: "*Şişmanlığından dolayı Sultan ile konuşmasına bağlı olan yorucu jimnastik kolayına gelmiyordu. Padişah'ın söylediği her cümleden veya diğerinin cevabının çevirisinden sonra kurallara göre yapılan secde ile kol hareketleriyle verilen selamı yerine getirmek zorundaydı. Bir saat boyunca bunu yapabilmesi kondisyon gerekir. Üstelik yazık adamcağıza o sırada yemek verilmiyordu.*"⁵⁸

Radowitz'in görevlerinden biri, bir şekilde Alman Delegasyonu için bir yazlık ev bulmaktır. Sultan zaten Tarabya'daki parkı verdiğinden ikâmet için arazi hazır. Radowitz, maliyetlerin bir kısmını karşılamak için Pera'daki eski heyet binasını sattırdığını belirtir.⁵⁹

Radowitz için siyasetteki en çekici olay, Bulgaristan'ın ilk Prensi Aleksander'in ziyaretiydi. İlkbaharda İstanbul'a gelmeden önce gizli görüşmeler sürmüştür. Almanlar, Prens'in padişahla kişisel bir karşılaşma arzusunu desteklerken Rusya karşı çıkmıştır. Almanlar, Bulgaristan'ı fethedilmiş bir eyâlet olarak görme eğiliminde olan Rusya karşısında zor durumda olan Prensi desteklemiştir. Prens, Dersaadet'ten destek alacağını ummuyordu. Sultan Prens'i birkaç kez ağır-lamış ve Yıldız Sarayı'nda onuruna bir ziyafet vermiştir. Prens için nişân almak önemli bir endişeydi; ancak Sultan, nişân verilmesinin tam egemenliğin bir özelliği olduğu ve bu nedenle padişahın egemenliği altında duran prensle kesinlikle verilemeyeceği düşüncesindeydi. Ancak Prens bununla yetinmemiş ve Radowitz'in uyarısına rağmen sultana itaatsizlik etmiştir. Prens, bu davranışıyla İstanbul ziyareti

.....

57 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, s. 220.

58 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, s. 221.

59 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, s. 226.

sırasında yaptığı iyi izlenimi yok etmişti. Bismarck'ında prenze olan ilgisi azalmış ve prensin Rusya'ya karşı tutumu göz önüne alındığında Bulgaristan, Almanya'nın Rusya ile siyasi ilişkileri için giderek daha fazla yük haline gelmiştir.⁶⁰

Anıların bir sonraki bölümünde Bismarck'ın, Londra elçisi Kont Münster'den memnuniyetsizliği nedeniyle Radowitz'i Londra'ya transfer etmeyi planladığı söylentilerinin var olduğunu yazan Radowitz, kendisinin kesinlikle İstanbul'da kalmak istediğini belirtmiştir. Sonunda Londra'daki Alman Büyükelçiliği görevinden alınmadı ve Radowitz İstanbul'da kalabildi. Radowitz bu durumu şu şekilde yorumlamıştı: "Bu konuda kimse benden daha mutlu olamazdı".⁶¹

1885'te Rusya ve İngiltere arasındaki Orta Asya ile ilgili çatışma, genel barış için tehlikeliydi ve sultanın ilgi odağı haline gelmişti. Ruslar, Afganistan sınırlarındaydı ve İngilizler için Hindistan'ın anahtarı olan Herat'a doğru gidiyorlardı. İngiltere bu nedenle Rus birliklerine karşı savaşan Afganları desteklemiştir. Rusya ile savaş durumunda İngiltere, Karadeniz kıyılarında Rusya'ya saldırıyı planlıyordu. Ama Çanakkale'nin tarafsızlığı yolunu engelliyordu. İngilizler, askeri gemilerinin Çanakkale Boğazı'nı geçmesi için Dersaadet ile görüşmelere başlamıştı.⁶² Almanya ve Fransa, Avusturya ve İtalya gibi diğer güçler de Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafsızlığını desteklemişti. Sonunda Pencap ve Herat ile ilgili yol Rusya'ya bırakılmıştır. Radowitz'in belirttiği gibi bu sonuç, Avrupa'da İngiltere'ye, Rusya'ya karşı bir savaş için eksik desteğin kanıtıydı.⁶³

1889 yılının en önemli olayı II. Wilhelm'in İstanbul ziyaretiydi. Radowitz'in aktardığı üzere irisi Sultan'ı, bu ziyaretin tehlikeli olduğuna ikna etmeye çalıştığı için hazırlıkları oldukça zor olmuştur. Radowitz, Rus Büyükelçisi Nelidov'un tüm bunların arkasında olduğunu ve Fransızların onu desteklediğini kesinlikle bildiğini yazar.

.....

60 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, s. 229–230.

61 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, s. 241. İstanbul'daki olayları şahsen yaşayan ve anlatan bir kitap için bakınız Adolphe Oppen de Blowitz, *Une Course à Constantinople* (Paris: Librairie Plon, 1884).

62 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, s. 244–245.

63 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, s. 246.

Radowitz, Rusların ve Fransızların Bab-ı Ali ile Berlin arasında bir ittifaktan korktuklarını ve bunu önlemek istediklerini öğrenmiştir. Sonunda sultan bir şekilde ikna olmuş ve ziyaret için hazırlıklar devam etmiştir. Yıldız Sarayı hazırlanmış ve yeni bir yemek salonu inşa edilmiştir. Kaiser ve maiyeti, ziyaretleri boyunca sarayda kalacaktır. 1889 Ekim ayının sonunda Türk gemileri Çanakkale’de II. Wilhelm’i ağırlamak için limandan ayrılmıştır. Radowitz, ziyaretten heyecanlı ve mutlu olan padişahın dediği gibi “tarihi olay”ı birkaç sayfada ayrıntılı bir şekilde anlatır. Radowitz’e göre II. Wilhelm Bismarck’a bir telgrafta, sultanın cömert dostluğu sayesinde İstanbul’daki zamanı “bir rüya gibi geçtiği” ve “cennetteymiş gibi” hissetmesini sağladığını yazar. Sonuç olarak Radowitz, Kaiser’in ziyaretini büyük bir başarı olarak nitelendirir.⁶⁴

Radowitz’in İstanbul’daki zamanının tasvirleri 1889 yılında sona eriyor; ancak büyükelçilik süresi henüz bitmemiştir. Radowitz’in anılarının son bölümü 1890’daki “Bismarck krizi” ile ilgilidir. Radowitz, tüm hayatını günlükleri vasıtasıyla anılarında yazmayı amaçlamıştır; ancak editörün önsözünden öğrendiğimiz gibi onları bitirememiştir. Bu nedenle Madrid Büyükelçisi olmadan önce İstanbul’da geçirdiği dönem, yazılarında yer almamaktadır. Radowitz’in anlatımının hatıralarına dayalı bir seçimden oluştuğu ve Alman diplomatlarla ilgili tüm olayları ve faaliyetleri kapsamadığı da belirtilmelidir.

II. Abdülhamid
ve II. Wilhelm

.....

64 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, s. 300–309.

Sonuç

Radowitz, şark meselesiyle derinden ilgilenmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nda, özellikle İstanbul'da geçen olayları yakından takip etmiştir. Öyle ki uzun süreli tecrübesi Radowitz'e "Şark meselelerinin büyük uzmanı" ününü kazandırdı.⁶⁵ Aynı zamanda Radowitz'in İstanbul'u "Boğaz'daki cennet" olarak tanımlaması ve birkaç kez bu şehirde kalmak istediğini belirtmesinden İstanbul'da geçirdiği zamandan zevk aldığını söyleyebiliriz.⁶⁶

Fakat yukarıda bahsedildiği gibi bu tür kaynakların belli sebeplerden dolayı dikkatli bir şekilde ele alınması gerekir. Yazarın subjektifliği, özel algısı, hedef kitlenin algısı ve beklentisi, yazarın sosyalleştiği ortam, eğitim durumu, bağlantıları gibi faktörler metni etkileyebilir.

Yazarın kişiliğinin de anlatımlarda önemli bir rolü vardır. Hatıratın bir özelliği mesela, yazar kendi kişiliğini ön plana çıkarmamış olmasına rağmen, Radowitz anlatımlarında birçok yerde alçakgönüllüymüş gibi bir imaj yaratır, ama aynı anda kendisini çok över ve kendi pozisyonunu ve başarısını vurgular. Kitabı değerlendiren Becker, editörün hatıratı yayına hazırlarken bu pasajları kısaltması gerektiğini düşünür.⁶⁷ Ancak editör veya başka bir kişi tarafından kısaltmalar ve düzeltmeler gibi metne yapılan müdahaleler, yazının orijinalliğini, içeriğini ve amacını da etkileyebilir. Aynı yazarın özel algısından olduğu gibi bu müdahalelerden dolayı da eserin güvenilebilirliği sorgulanabilir. Bunun dışında yazarın algısına ek olarak toplumun da "ötekilere" karşı ortak bir algısı ve buna bağlı beklentileri vardır. Bu, yazıyı etkileyen ve yönlendiren başka bir unsurdur.

Radowitz'in Rus asıllı eşinden kaynaklanan Rusya'ya karşı olan özel ilgisi ve irtibatı anlatımlarına da yansır. Alman-Rus ilişkilerinde bir gerilme söz konusu olduğunda II. Wilhelm'in bir konuşmasında,

.....

65 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, s. 241.

66 Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, s. 232.

67 Willy Becker, Buchbesprechung [Kitap değerlendirmesi]: Joseph Maria von Radowitz: *Aufzeichnungen und Erinnerungen des Botschafters Joseph Maria von Radowitz*, Hajo Holborn (ed.), Berlin ve Leipzig: Deutsche Verlags-Anstalt Stuttgart, 1925, *Zeitschrift für Politik*, vol. 17 (1928), s. 90-93:91.

Radowitz'in Rusya'ya karşı bu tutumunu dile getirdiğini anılarında da aktarır. II. Wilhelm'in uyarısını bu şekilde aktarır: "Lütfen alınmayın, Rus bir eşiniz var ve orada belki de çok sayıda iyi dostlarınız var, fakat bundan dolayı da bu şekilde devam edemeyeceğinin farkına varmanız gerekiyor".⁶⁸ Bu, okur için Radowitz'in Rusya veya Ruslara olan ilgi ve bağlantılarından kaynaklanan subjektifliği anlatımlarına da yansiyebileceğinin unutulmaması gerekir.

Radowitz, kendisine yapılan entrikalardan dolayı İstanbul'dan gönderildiğini ve Madrid'e tayin edildiğini düşünürken Becker'in tahminlerine göre Radowitz, Almanların yeni Şark siyasetinde mühim bir makam olan İstanbul için artık yetmediğini ve uygun kişi olmadığını yazar. Bundan dolayı Alman dışişlerinde o zamanlar daha az önemli bir yer olan Madrid'e görevlendirilmiştir.⁶⁹

Fakat hatırat gibi eserler, diğer kaynaklar ile beraber geçmişte yaşanan olaylara ben anlatımı kattığından farklı bir bakış açısından incelemeyi mümkün kılar. İmagolojinin de vurguladığı nokta diğer bir ülkenin, milletin veya toplumun imajını aktarırken bir tek yazarın düşüncesini değil hedef kitlenin kolektif algısını yansıtır. Metinler bir toplumun başka bir toplum hakkında sahip oldukları ortak fikirler ve görüşleri gösterir. Aynı zamanda yazarın kendi toplumu hakkında da o döneme ait bilgiler sunar. Buna göre, Radowitz'in tasvir ettiği farklı güçlerin ve kişilerin imajları, kendi İstanbul hayranlığı ve Şark ilgisinin de o zaman bulunduğu ortamın yaygın bir bakış açısı olduğunu da varsayabiliriz.

.....

⁶⁸ Radowitz, *Aufzeichnungen und Erinnerungen*, Cilt II, s. 297.

⁶⁹ Becker, *Buchbesprechung*, s. 93.

